

Процесуальні форми захисту права на підприємництво в адміністративних судах: проблематика наукового підходу

Василь Вікторович Рябченко*

Національний авіаційний університет, Київ, Україна

*e-mail: 0981766541@ukr.net

Анотація

Актуальність теми зумовлено активним розвитком системи проваджень адміністративного судочинства та водночас необхідністю врахування специфіки зазначених справ (підвищені вимоги до оперативності розгляду справи; точність визначення окремих елементів процесуальних форм; необхідність застосування адміністративним судом спеціальних знань у сфері економіки). Мета статті полягає в розкритті наукового підходу до опрацювання процесуальних форм захисту права на підприємництво в адміністративних судах, визначенні на основі цього векторів подальшого розвитку процесуальних форм захисту вказаного права. Досягнення окресленої мети стало можливим завдяки використанню комплексу методів як загальнонаукового, так і спеціально-юридичного характеру. Так, із використанням формально-догматичного методу з'ясовано зміст застосовуваних понять та категорій, зокрема, «провадження», «адміністративне судочинство», «процесуальна форма». Діалектичний метод уможливив врахування загальних засад розвитку системи адміністративного судочинства. На основі поєднання цього методу та методу синтезу узагальнено актуальні проблеми досліджуваних процесуальних форм. Зазначені, а також інші методи дослідження застосовано з урахуванням вимог наукової об'єктивності. Проблемність співвідношення конкретних порядків розгляду окремих категорій адміністративних справ та загальних форм позовного провадження розкрито з позиції дихотомії правової природи діяльності адміністративного суду (заявна та втручальна). Відповідно визначено спірність питання щодо можливості називати такі конкретні порядки процесуальними формами розгляду і вирішення адміністративним судом розглядуваної категорії справ. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки та надано рекомендації щодо вироблення узагальненого поняття «процесуальна форма», що поєднувало б спільні ознаки загального позовного провадження та спрощеного позовного провадження в цій категорії справ. Це дасть змогу проводити подальше дослідження зазначених спільних ознак із застосуванням єдиної правової конструкції.

Ключові слова: процесуальна форма; захист; право на підприємництво; адміністративний суд; провадження; загальне позовне провадження; спрощене позовне провадження.

Procedural Forms of Protection of the Right to Entrepreneurship in Administrative Courts: Problems of a Scientific Approach

Vasyl V. Riabchenko*

National Aviation University, Kyiv, Ukraine

*e-mail: 0981766541@ukr.net

Abstract

The topicality is due to the active development of the system of administrative proceedings and at the same time the need to take into account the specifics of the mentioned cases (increased requirements for the promptness of the case review; the accuracy of the definition of individual elements of procedural forms; the need for the administrative court to apply special knowledge in the field of economics). The purpose of the article is to reveal a scientific approach to the development of procedural forms of protection of the right to entrepreneurship in administrative courts, to determine, on the basis of this, the vectors of further development of procedural forms of protection of the specified right. Achieving the outlined goal became possible thanks to the use of a complex of methods of both general scientific and specifically legal nature. Thus, with the use of the formal-dogmatic method, the content of the applied concepts and categories was clarified, including such concepts as «proceedings», «administrative proceedings», «procedural form». The dialectical method made it possible to take into account the general principles of the development of the administrative justice system. On the basis of the combination of this method and the method of synthesis, the current problems of the studied procedural forms are summarized. These and other research methods are applied taking into account the requirements of scientific objectivity. The problem of the ratio of the ratio of the specific procedures for consideration of certain categories of administrative cases and the general forms of legal proceedings is revealed from the standpoint of the dichotomy of the legal nature of the activity of the administrative court (declarative and interventional). Accordingly, the contentiousness of the issue regarding the possibility of calling such specific procedures procedural forms of review and resolution by the administrative court of the considered category of cases was determined. Based on the results of the research, conclusions were formulated and recommendations were made regarding the development of a generalized concept of «procedural form», which would combine the common features of general legal proceedings and simplified legal proceedings in this category of cases. This will make it possible to conduct a further study of the specified common features using a single legal construction.

Keywords: procedural form; protection; right to entrepreneurship; administrative court; proceedings; general claim proceedings; simplified claim proceedings.

Вступ

Проблематиці процесуальних форм захисту прав та інтересів взагалі й захисту права на підприємництво зокрема в порядку адміністративного судочинства присвятили свої праці такі науковці, як О. А. Веденяпін, Ю. С. Педько, Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна, К. О. Тимошенко, Г. Й. Ткач, Н. Є. Хлібороб, Ю. Л. Шеренін та ін. Дослідники розглянули питання, що є дотичними до проблематики процесуальних форм захисту прав, а саме: К. О. Тимошенко, Н. Є. Хлібороб навели визначення загального поняття публічно-правового спору як предмета юрисдикції адміністративних судів [1; 2], О. А. Веденяпін – публічно-правового спору у сфері господарської діяльності як предмета судової адміністративної юрисдикції [3]. Останніми роками проблематика процесуальної форми захисту прав у адміністративному судочинстві на комплексному рівні цілеспрямовано не досліджувалась, натомість опрацьовувалися дотичні питання: судове адміністративне процесуальне право України [4], теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства в Україні [5], захист соціально-економічних прав людини в порядку адміністративного судочинства [6], концептуальна модель національної адміністративної процедури з урахуванням міжнародного досвіду [7; 8]. Окремо слід відзначити роботу, присвячену проблематиці диференціації процесуальної форми адміністративного судочинства України, в якій опрацьовано питання поняття та сутності процесуальної форми адміністративного судочинства, її різновидів та напрямів її вдосконалення [9]. Аналіз праць зазначених та інших вчених свідчить про наявність термінологічного різноманіття: поряд із поняттям «форми захисту» вжито такі, як «форми розгляду», «форми здійснення правосуддя». Утім поглиблене опрацювання вказаних та інших робіт свідчить про ширший характер поняття «форми захисту» порівняно із «формами розгляду» та «формами здійснення правосуддя». Поняття «форми захисту» змістовно поглинає інші наведені терміни. Водночас поняття «форми розгляду» та «форми здійснення правосуддя» висвітлюють дослідницькі акценти. У такому ж контексті ця термінологія використовуватиметься далі в цьому дослідженні.

Варто вказати на здобутки стосовно специфіки розгляду адміністративними судами окремих категорій справ адміністративної юрисдикції, а також окремих інститутів та категорій адміністративного судочинства (Є. В. Аблов, В. В. Амельохін, О. М. Бойко, Л. Є. Букіна, В. Ю. Поліщук, Н. В. Сорочко, В. П. Шулежко та ін.). Водночас наукові результати зазначених учених не враховують специфіки процесуальних форм захисту права на підприємництво, не дають достатнього наукового підґрунтя для вирішення наведених вище проблемних питань.

Сьогодні склалося цілісне розуміння процесуальних форм захисту прав в адміністративному суді. Так, форми адміністративного судочинства асоціюються із судовими провадженнями: загальне позовне провадження та спрощене позовне провадження [10, с. 920]; судове засідання, письмове провадження, участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції [11, с. 179]. Наведене, натомість, не усуває наявності проблемних питань у формі розгляду в адміністративному суді справ щодо захисту права на підприємництва, як з наукової, так і точки зору законодавства про адміністративне судочинство і практики його застосування. Так, у першому аспекті варто вказати на такі найбільш актуальні проблемні питання, як: особливості розвитку окремих форм адміністративного судочинства з огляду на правовий режим воєнного стану, насамперед щодо участі в судовому засіданні у режимі відеоконференції; межі поняття «процесуальна форма» розгляду справ в адміністративному суді; вдосконалення окремих процесуальних форм розгляду адміністративних справ тощо. Недосконалість окремих положень законодавства про адміністративне судочинство призвела до появи таких проблемних сфер судового правозастосування, як: недостатня ефективність порядків здійснення правосуддя у публічно-правових спорах у сфері підприємницької діяльності, проблеми визначення підсудності у розглядуваній категорії адміністративних справ.

Метою дослідження є визначення наукового підходу щодо дослідження процесуальних форм захисту права на підприємництво в адміністративних судах, окреслення на підставі цього напрямів вирішення актуальних проблем наукового, законодавчого та правозастосовного характеру в цій сфері, що необхідно визначити завданням дослідження.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких завдань: дати характеристику процесуальної форми захисту права на підприємництво; розкрити системний підхід як основу визначення поняття процесуальної форми захисту права на підприємництво.

Матеріали та методи

Вибір методів цього дослідження обумовлений його метою та завданнями. У роботі застосовано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Крім того, враховувалися вимоги наукової об'єктивності. Так, застосування формально-догматичного методу дало змогу дотримуватися термінологічного значення розглянутих понять та категорій. За допомогою діалектичного методу враховано загальні засади системи та розвитку адміністративного судочинства.

Досягнення окреслених завдань вимагає врахування положень Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) та галузевого законодавства щодо проваджень у адміністративному судочинстві. При цьому проаналізовано відповідні наукові положення щодо означених понять. Виокремлено широкий та вузький зміст категорії «процесуальна форма» в адміністративному судочинстві як основи подальшого дослідження проблематики процесуальних форм захисту права на підприємництво в адміністративних судах. Вирішення цього завдання здійснене із застосуванням системного підходу, що дав змогу розглянути адміністративне судочинство як системне правове явище, що має зміст і форму. Це дозволило оцінити співвідношення між поняттями «провадження» та «процесуальна форма» щодо розглядуваної категорії справ адміністративної юрисдикції та опрацювати адміністративно-правові відносини стосовно предмета дослідження як систему. Так само на підставі вказаного співвідношення визначено елементи адміністративного судочинства як підґрунтя для подальшого вдосконалення процесуальної форми діяльності адміністративного суду в справах розглядуваної категорії. Висновком проведеної роботи є положення про проблемний характер співвідношення загальних форм позовного провадження (загальне позовне провадження та спрощене позовне провадження) й окремих порядків розгляду категорій справ, передбачених гл. 11 розд. 2 КАС України.

Водночас наголошено, що зазначений проблемний характер зумовлено відсутністю єдності серед науковців у сприйнятті поняття «процесуальна форма» щодо адміністративного судочинства в цілому та стосовно досліджуваної проблематики зокрема. Виокремлення елементів цього поняття та встановлення їхнього співвідношення проводилось із застосуванням формально-логічного методу, що дозволило проаналізувати використані в статті такі категорії, як: «процесуальна форма», «адміністративне судочинство», «провадження» тощо. Поєднання вказаного методу із методом синтезу дало змогу зробити узагальнення актуальних проблем процесуальних форм захисту права на підприємництво у порядку адміністративного судочинства та сформулювати підґрунтя для окреслення шляхів їхнього розв'язання. Враховуючи співвідношення родових та видових понять у адміністративному судочинстві, сформульовано висновок, що вирішення проблематики процесуальних форм захисту права на підприємництво в адміністративних судах має ґрунтуватися на розумінні процесуальних форм захисту адміністративним судом права на підприємництво як похідного поняття від зовнішньої побудови провадження в адміністративному судочинстві. З огляду на викладене процесуальна форма розгляду окресленої категорії справ

адміністративної юрисдикції характеризується як зовнішній вияв адміністративного судочинства (форма), тоді як провадження характеризують його внутрішній бік (зміст). Зазначені поняття є взаємопов'язаними. Так, процесуальна форма залежить від змісту й спрямованості адміністративного судочинства як його внутрішніх характеристик. Водночас актуальний стан процесуальної форми та поточна практика її застосування впливають на подальший змістовий розвиток адміністративного судочинства, передусім у напрямі підвищення його ефективності. Встановлення співвідношення змісту (провадження) та форми (процесуальна форма) адміністративного судочинства в досліджуваній категорії справ, із урахуванням особливостей її розгляду, уможливило виокремлення перспективних напрямів розв'язання актуальних проблем процесуальних форм діяльності адміністративного суду щодо розгляду й вирішення справ у зв'язку із захистом права на підприємництво. Такі напрями зумовлені: потребою в підвищенні ефективності (оперативності) адміністративного судочинства; розвитком можливостей для адміністративного суду застосовувати окремі спеціальні знання у сфері економіки; уточненням правового регулювання меж адміністративної юрисдикції щодо зазначених справ та уникнення спорів щодо судової юрисдикції окремих справ.

Результати та обговорення

Поняття процесуальної форми захисту права на підприємництво

Основними засадами всіх процесуальних форм здійснення правосуддя в адміністративному суді є законодавчо визначені принципи адміністративного судочинства: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення (ч. 3 ст. 2 КАС України). В юридичній літературі набув поширення термін «форми адміністративного судочинства», під якими розуміються загальне позовне провадження та спрощене позовне провадження [10, с. 920]. Поряд із поняттями форм адміністративного судочинства та процесуальної форми широковживаним є «провадження». Попри те, що до цих термінів науковці звертаються достатньо часто, в юридичній

літературі відзначається їх неоднозначне сприйняття, зокрема щодо змісту поняття «провадження в адміністративному судочинстві» [5, с. 80–81]. Окреслений термін вжито під час опрацювання таких питань, як: теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства [5], зміст і форми адміністративного процесу [11, с. 178–180], провадження у справах про адміністративні правопорушення [10, с. 747] тощо. Узагальнення цих наукових напрацювань дає підстави для розмежування понять форм адміністративного судочинства, процесуальної форми та провадження для цілей подальшого дослідження. Перше поняття охоплює передбачені законодавством про адміністративне судочинство види проваджень: позовне та спрощене [10, с. 920]. Процесуальну форму варто сприймати як зовнішньо виражений порядок учинення судом актів та відправлення правосуддя в судовій справі. Поняття «провадження» характеризує, власне, таку діяльність.

Проблемний характер визначення предметної юрисдикції у справах, що виникають у зв'язку з розглядом та вирішенням адміністративними судами спорів щодо реалізації права на підприємництво (див., наприклад, постанову Верховного Суду у складі палати Касаційного адміністративного суду від 26.04.2021 р. у справі № 640/14645/19 [12]), актуалізує питання виокремлення єдиного поняття процесуальної форми щодо справ адміністративної юрисдикції, що включало б уточнені положення про межі судової адміністративної юрисдикції. Так, у вказаній постанові Верховний Суд резюмує, що спори між суб'єктами господарювання та АМК України як суб'єктом владних повноважень, які виникають унаслідок винесення останнім владного управлінського рішення за наслідком розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, спрямовані саме на захист публічно-правових відносин. Такі спори безпосередньо не стосуються відносин, пов'язаних з обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом економічної конкуренції, тощо, що унеможлиблює їх розгляд у порядку господарського судочинства. При цьому факт укладення договору між замовником та переможцем торгів за наслідком процедури публічних закупівель не впливає на повноваження органів АМК України щодо розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель. Так, після укладення господарського договору між замовником і учасником за результатами проведеної процедури закупівлі спір щодо оскарження рішення органів АМК України, яке прийняте за наслідками розгляду скарги учасника торгів, поданих у процедурах публічних закупівель, не набуває характеру публічно-правового та підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства [12].

Необхідність застосування спеціального законодавства у сфері господарських правовідносин актуалізує проблематику співвідношення адміністративної та господарської юрисдикцій при здійсненні судового захисту права на підприємництво. Таке розмежування має проводитися на основі вже опрацьованих у науці адміністративного права понять: «публічно-правовий спір» [1; 2], «адміністративна справа» [4, с. 144; 10, с. 920], а також з урахуванням особливостей розгляду публічно-правових спорів у сфері господарської діяльності як предмета адміністративного судочинства [3]. Аналіз наукових поглядів зазначених та інших вчених дає підстави для виокремлення широкого поняття процесуальних форм захисту суб'єктивних прав, унаслідок якого відбувається констатація правовідносин між сторонами спору. Водночас істотне наукове значення має й поняття процесуальної форми розгляду, що передбачає зосередження на аспектах саме порядку розгляду справи. З наведеного виходить, що «процесуальна форма захисту» є ширшим за поняття «процесуальна форма розгляду» та поглинає його. Виокремлюючи та вживаючи обидва поняття, потрібно враховувати тісний зв'язок між ними, адже процесуальна діяльність втрачає свій сенс без судового рішення по суті справи.

З огляду на викладене процесуальні форми відправлення адміністративним судом правосуддя у справах щодо захисту права на підприємництво мають розглядатись у широкому та вузькому розумінні. Широке розуміння означає виокремлення поняття «процесуальна форма» щодо справ цієї категорії, що охоплювала б спільні риси усіх передбачених законодавством про адміністративне судочинство проваджень. Водночас у зазначеному понятті можна виокремити ознаки загального позовного провадження та спрощеного позовного провадження, але не проваджень, передбачених гл. 11 розд. 2 КАС України. Хоча їх і називають особливими випадками позовного провадження, утім, фактично вони мають такі істотні особливості, що в юридичній літературі деякі з них мають назву заявних, а не позовних [10, с. 920].

Вихідним поняттям щодо дослідження процесуальних форм захисту адміністративним судом права на підприємництво є зовнішньо виражена побудова провадження в адміністративному судочинстві. Зовнішньо це виявляється як наявність сукупності процесуальних вимог, що ставляться до актів учасників судового процесу. Отже, процесуальні форми відправлення правосуддя у справах щодо захисту в порядку адміністративного судочинства права на підприємництво мають досліджуватись у двох контекстах: як нормативно визначений порядок вчинення актів у суді; як зовнішній вияв фактичного вчинення таких дій у ході відправлення правосуддя в досліджуваній категорії справ. Такий підхід дасть змогу розширити перелік процесуальних форм

діяльності адміністративного суду щодо розгляду окремих категорій справ, які виникають у зв'язку з реалізацією прав на підприємництво. Так, у справах за зверненнями податкових та митних органів (ст. 283 КАС України) [13] значно меншим є строк оскарження винесеного адміністративним судом рішення порівняно із звичайним строком апеляційного оскарження (десять днів та тридцять днів відповідно) (ч. 8 ст. 283, ч. 1 ст. 294 КАС України). Мають місце й інші значні особливості позовного провадження у цій категорії справ. Водночас у юридичній літературі питання щодо притаманності такому провадженню ознак процесуальної форми вважається дискусійним [10, с. 920]. Імовірність, що орган влади виступатиме не тільки відповідачем, а й позивачем у розглядуваній категорії справ адміністративної юрисдикції, дає змогу ставити питання про віднесення проваджень у відповідних категоріях справ, що мають заявний характер, до кола процесуальних форм відправлення правосуддя адміністративним судом. Отже, справи про захист права на підприємництво можуть розглядатись як у процесуальній формі загального позовного провадження, так і у процесуальній формі спрощеного позовного провадження.

Системний підхід як основа визначення поняття процесуальної форми захисту права на підприємництво

У філософському вимірі поняття «форма» розкриває зовнішньо виражений аспект будь-якого явища реальності. Не є винятком і філософія права, де під формами буття права розуміють аспекти правової реальності, які є відображенням онтологічних характеристик права. Форми буття права можуть бути сприйняті через типи праворозуміння: юридичний позитивізм, природно-правова доктрина, соціологічна школа [14, с. 1014]. З філософсько-методологічного погляду процесуальні форми мають розглядатись як явище, що характеризує виключно зовнішній бік адміністративного судочинства. Водночас системний характер явища адміністративного судочинства передбачає єдність його змісту та форми, а тому принципи, структура, внутрішні та зовнішні зв'язки в системі соціальних явищ та інші критерії адміністративного судочинства, що мають змістовий характер, безпосередньо впливають на процесуальні форми здійснення правосуддя у визначеній категорії справ адміністративної юрисдикції. Саме на підставі викладеного процесуальні форми мають розглядатись як гарантії реалізації суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів фізичних і юридичних осіб у зв'язку із веденням підприємницької діяльності.

Здійснення правосуддя в досліджуваній категорії адміністративних справ у суворій відповідності до визначених законодавством процесуальних форм

не дає підстав говорити про його формальний характер. Вимоги принципу верховенства права, актуальна концепція адміністративного судочинства як засобу реалізації суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, притаманність адміністративному судочинству таких категорій, як розумні строки, дискреційні повноваження, визначають вимоги до процесуальних форм, а саме: гнучкість, поєднання динамізму та стабільності. Зокрема, непритаманність участі окремих учасників судового процесу в деяких категоріях публічно-правових спорів, пов'язаних із реалізацією права на підприємництво [3, с. 180], не означає доцільності застосування судами формалізованих підходів до визначення складу учасників конкретної справи, відмови в доступі до судового процесу з формалізованих підстав. Процесуальна форма розгляду таких справ може змінюватися залежно від їх категорії. Наприклад, справи щодо правомірності видачі дозвільних документів розглядаються в загальному порядку, передбаченому нормами, зокрема, розділу 3 КАС України, а розгляд окремих категорій справ має особливості, передбачені статтями 171, 171², 183² цього Кодексу. Особлива процесуальна форма проваджень у зазначених випадках зумовлює певну обмеженість права на оскарження винесеного судом рішення у справі, що виражається у відсутності, в окремих випадках, права на касаційне і навіть апеляційне оскарження судового рішення. В усіх справах щодо публічно-правових спорів у сфері господарювання сторонами є такі особливі учасники, як суб'єкт господарювання та суб'єкт владних повноважень. Причому обидва зазначених учасники можуть мати статус як позивача, так і відповідача. Крім того, для таких справ не є характерною участь третіх осіб, а також осіб, які у передбачених законом випадках звертаються за захистом прав інших осіб [3, с. 179–180]. Під час вирішення спорів щодо актів антимонопольних органів, окремих актів органів державної реєстрації, актів щодо накладення оперативно-господарських санкцій [15] тощо актуальним є застосування суддею не тільки знань про право, а й спеціальних знань у сфері економіки та відповідних сферах суспільних відносин.

Так, згідно з ч. 1 ст. 230 Господарського кодексу України (далі – ГК України), штрафними санкціями у цьому Кодексі визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватися оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або

попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. До суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачено договором. Оперативно-господарські санкції застосовуються незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання. Підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є факт порушення господарського зобов'язання другою стороною. Оперативно-господарські санкції застосовуються стороною, яка потерпіла від правопорушення, у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання (ч. 1 ст. 237 ГК України).

Можливість застосування спеціальних знань під час реалізації адміністративних процедур не виключається й представниками зарубіжної доктрини [16]. Процесуальні форми розгляду відповідних спорів мають давати можливість приймати та реалізовувати такі рішення адміністративного суду.

Зі свого боку, нормативно закріплені процесуальні форми визначають реальний перебіг подій у судовому процесі, зумовлюють виникнення та подальший розвиток відносин адміністративного судочинства, визначають основні умови відправлення правосуддя у розглядуваних справах адміністративної юрисдикції, рух адміністративної справи за стадіями адміністративного судочинства, порядок реалізації конкретних судових проваджень, а тому безпосередньо впливають на здійснення конкретного адміністративного судового процесу, на його змістовий аспект.

Одним із безпосередніх завдань процесуальних форм діяльності адміністративного суду щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів, які виникають у зв'язку з реалізацією права на підприємництво на актуальному етапі розвитку адміністративного судочинства, є не тільки досягнення нормативно визначених завдань адміністративного судочинства, а й забезпечення сприятливих умов для здійснення відповідного провадження в адміністративному суді. Такі умови можуть мати як об'єктивний (нормативно-правові, організаційні, соціально-виховні), так і суб'єктивний характер. У зв'язку з цим А. О. Чернікова вказує на розвиток процесуальних форм адміністративного судочинства. Проблема диференціації процесуальної форми адміністративного судочинства видається складною та багатоплановою, а її вирішення має здійснюватися за відповідними критеріями, що забезпечать оптимальність, темпоральність та ефективність адміністративного судочинства, а тому й розв'язання його завдань. Наявність різних форм провадження в адміністративному судочинстві створює реальні передумови для ефектив-

ного захисту прав і законних інтересів учасників публічно-правових відносин; забезпечує ресурсну економію; раціоналізує та оптимізує провадження; сприяє врегулюванню суспільно-правового конфлікту в управлінській сфері. Усі законопроекти, в яких пропонувалося запровадження адміністративного судочинства, мали спрямованість на диференціацію процесуальної форми, що виявлялася через особливості провадження в окремих категоріях справ, хоча і з відмінними до цього процесу підходами (зокрема, вузьким і розширеним у напрямі виборчих спорів). При цьому справи, пов'язані з виборчим процесом та оскарженням рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби, завжди мали виокремлення і не зазнавали сумніву [9, с. 45–46, 59, 64]. Забезпечення таких умов є гарантією дотримання вимог процесуальної форми всіма учасниками судового адміністративного процесу.

У конституційно-правовому визначенні права на підприємницьку діяльність знайшли відображення суперечливість та динаміка приватних і публічних інтересів. У контексті приватноправового регулювання об'єктом регулювання є приватний інтерес щодо здійснення підприємницької діяльності. У контексті публічно-правового регулювання таким об'єктом є публічний інтерес, зокрема щодо недопущення: зловживання на ринку монопольним становищем, неправомірного обмеження конкуренції, недобросовісної конкуренції [17, с. 315]. Зазначені положення сформульовані ще у 2011 р., але зберігають свою актуальність і сьогодні. Вони дають можливість звернути увагу на швидкоплинність суспільних відносин у сфері господарської діяльності. Тому вимоги оперативності постають одними з пріоритетних щодо процесуальних форм діяльності адміністративного суду з розгляду та вирішення публічно-правових спорів у зв'язку з реалізацією права на підприємництво. Іншим напрямом розвитку окреслених процесуальних форм є чіткість деяких її положень, зокрема щодо визначення меж адміністративної юрисдикції стосовно окремих категорій публічно-правових спорів, що виникають у зв'язку з реалізацією суб'єктивного права на підприємництво.

Зважаючи на викладене, до процесуальної форми загального позовного провадження з розгляду справ щодо захисту права на підприємництво належать також випадки здійснення проваджень за справами заявного характеру, тобто коли позивачем виступає суб'єкт публічної влади. Крім того, вимога оперативності щодо процесуальної форми позовного провадження в досліджуваній категорії справ відкриває перспективи її подальшої диференціації. Зокрема, перспективним є доповнення параграфу 2 гл. 11 розд. 2 КАС України окремою статтею, що має передбачити особливості провадження у справах за зверненням Антимонопольного комітету України.

Висновки

На підставі проведеного дослідження можна дійти таких висновків.

1. Проблематику процесуальних форм розгляду адміністративним судом справ, що виникають у зв'язку з порушенням права на підприємництво, зумовлено активним розвитком системи проваджень адміністративного судочинства та водночас потребою у врахуванні специфіки зазначених справ. Вирішення окресленої проблематики має ґрунтуватися на розумінні процесуальних форм захисту адміністративним судом права на підприємництво як похідного поняття від зовнішньої побудови провадження в адміністративному судочинстві.

2. Процесуальна форма розгляду окресленої категорії справ адміністративної юрисдикції є зовнішнім виявом адміністративного судочинства (форма), тоді як провадження характеризують його внутрішній бік (зміст). Зазначені поняття є тісно взаємопов'язаними. Так, процесуальна форма залежить від змісту та спрямованості адміністративного судочинства як його внутрішніх характеристик. Водночас актуальний стан процесуальної форми та поточна практика її застосування впливають на подальший змістовий розвиток адміністративного судочинства, передусім у напрямі підвищення його ефективності.

3. Застосування системного підходу як основи визначення поняття процесуальної форми захисту права на підприємництво передбачає розгляд вказаної форми як: системного явища із своїми елементами та зв'язками між ними; елементу адміністративного судочинства як системи вищого порядку, з урахуванням зв'язків із іншими елементами адміністративного судочинства.

4. Перспективні напрями розв'язання актуальних проблем процесуальних форм діяльності адміністративного суду щодо розгляду й вирішення справ у зв'язку із захистом права на підприємництво зумовлені: необхідністю підвищення ефективності (оперативності) адміністративного судочинства; розвитком можливостей для адміністративного суду застосовувати окремі спеціальні знання у сфері економіки; уточненням правового регулювання меж адміністративної юрисдикції щодо зазначених справ та уникненням спорів щодо судової юрисдикції окремої категорії справ.

Список використаних джерел

- [1] Тимошенко К. О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2012. 224 с.
- [2] Хлібороб Н. Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2012. 192 с.

- [3] Веденяпін О. А. Публічно-правові спори у сфері господарської діяльності як предмет адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2014. 209 с.
- [4] Крусян А. В. Судове адміністративне процесуальне право України : дис. ... д-ра філософії : 081 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 178 с.
- [5] Капинос О. В. Теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2021. 312 с.
- [6] Олійник А. В. Захист соціально-економічних прав людини у порядку адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ун-т митн. справи та фінансів. Дніпро, 2021. 144 с.
- [7] Luk'yanets D., Markova O., Gurzhii T., Petritskyi A. Conceptual model of administrative procedure for Ukraine. *Astra Salvensis*. 2022. No. 1. P. 329–346.
- [8] Boiko I. V., Zyma O. T., Mekh Y. V., Soloviova O. M., Somina V. A. Administrative Procedure: European Standards and Conclusions for Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2019. Vol. 10(7). P. 1968–1975. [https://doi.org/10.14505/jarle.v10.7\(45\).03](https://doi.org/10.14505/jarle.v10.7(45).03).
- [9] Черникова А. О. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський міжнар. ун-т. Київ, 2017. 223 с.
- [10] Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол. вид.: Тацій В. Я. та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. Т. 5 : Адміністративне право / редкол.: Ю. П. Битяк (голова) та ін. 960 с.
- [11] Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія і практика : підручник / за заг. ред. В. М. Бевзенка. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1204 с.
- [12] Про задоволення касаційної скарги : Постанова Верховного Суду у складі палати Касаційного адміністративного суду від 26.04.2021 р. у справі № 640/14645/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96543587> (дата звернення: 14.02.2023).
- [13] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 32. С. 11. Ст. 1918.
- [14] Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол. вид.: Тацій В. Я. та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін. 1128 с.
- [15] Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. С. 303. Ст. 462.
- [16] Potěšil L., Rozsnyai K., Olszanowski J., & Horvat M. Simplification of Administrative Procedure on the Example of the Czech Republic, Poland, Slovakia, and Hungary (V4 Countries). *Administrative Sciences*. 2021. Vol. 11(1). P. 9. <https://doi.org/10.3390/admsci11010009>.
- [17] Конституція України. Науково-практичний коментар / за ред. В. Я. Тація, О. В. Петришина, Ю. Г. Барабаша та ін. 2-ге вид. Харків : Право, 2011. 1128 с.

References

- [1] Tymoshenko, K.O. (2012). *Public legal dispute as a subject of jurisdiction of administrative courts*. PhD Thesis. Kyiv: Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Science of Ukraine.
- [2] Hliborob, N.E. (2012). *Public legal dispute as a subject of jurisdictional activity of an administrative court*. PhD Thesis. Lviv: Ivan Franko Lviv National University.
- [3] Vedenyapin, O.A. (2014). *Public legal disputes in the field of economic activity as a subject of administrative proceedings*. PhD Thesis. Irpin: National University of the State Tax Service of Ukraine.
- [4] Krusyan, A.V. (2021). *Judicial administrative procedural law of Ukraine*. PhD Thesis. Odesa: National University "Odesa Academy of Law".
- [5] Kapinos, O.V. (2021). *Theoretical and legal foundations of the functioning of administrative justice in Ukraine*. PhD Thesis. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University.
- [6] Oliynyk, A.V. (2021). *Protection of socio-economic human rights in the procedure of administrative proceedings*. PhD Thesis. Dnipro: University of Customs and Finance.
- [7] Luk'yanets, D., Markova, O., Gurzhii, T., & Petritskyi, A. (2022). Conceptual model of administrative procedure for Ukraine. *Astra Salvensis*, 1, 329-346.
- [8] Boiko, I.V., Zyma, O.T., Mekh, Y.V., Soloviova, O.M., & Somina, V.A. (2019). Administrative Procedure: European Standards and Conclusions for Ukraine/ *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(7), 1968-1975. [https://doi.org/10.14505/jarle.v10.7\(45\).03](https://doi.org/10.14505/jarle.v10.7(45).03).
- [9] Chernikova, A.O. (2017). *Differentiation of the procedural form of administrative justice of Ukraine*. PhD Thesis. Kyiv: Kyiv International University.
- [10] Bityak, Yu.P. (Ed.). (2020). *The great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). Vol. 5: *Administrative law*. Kharkiv: Pravo.
- [11] Bevenko, V.M. (Ed.). (2021). *Administrative process of Ukraine: theory and practice*. Kyiv: VD "Dakor".
- [12] On the satisfaction of the cassation appeal. (April, 2021). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96543587>.
- [13] Administrative Judicial Code of Ukraine. (2005). *Official Gazette of Ukraine*, 32, 11, 1918.
- [14] Maksimov, S.I. (Ed.). (2017). *The great Ukrainian legal encyclopedia*. (Vols. 1-20). Vol. 2: *Philosophy of law*. Kharkiv: Pravo.
- [15] The Commercial Code of Ukraine. (January, 2003). *Official Gazette of Ukraine*, 11, 303, 462.
- [16] Potěšil, L., Rozsnyai, K., Olszanowski, J., & Horvat, M. (2021). Simplification of Administrative Procedure on the Example of the Czech Republic, Poland, Slovakia, and Hungary (V4 Countries). *Administrative Sciences*, 11(1), 9. <https://doi.org/10.3390/admsci11010009>.
- [17] Tatsii, V.Ya., Petryshyn, O.V. & Barabash, Yu.G. (Eds.). (2011). *Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary*. Kharkiv: Pravo.

Василь Вікторович Рябченко

аспірант кафедри конституційного та адміністративного права
Національний авіаційний університет
03058, просп. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна
e-mail: 0981766541@ukr.net
ORCID 0000-0003-2585-0637

Vasyl V. Riabchenko

Postgraduate Student of the Department of Constitutional and Administrative Law
National Aviation University
03058, 1 Liubomyra Huzara Ave., Kyiv, Ukraine
e-mail: 0981766541@ukr.net
ORCID 0000-0003-2585-0637

Рекомендоване цитування: Рябченко В. В. Процесуальні форми захисту права на підприємництво в адміністративних судах: проблематика наукового підходу. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 139–154. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.161.274297>.

Suggested Citation: Riabchenko, V.V. (2023). Procedural Forms of Protection of the Right to Entrepreneurship in Administrative Courts: Problems of a Scientific Approach. *Problems of Legality*, 161, 139-154. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.161.274297>.

Статтю подано / Submitted: 21.02.2023
Доопрацьовано / Revised: 03.04.2023
Схвалено до друку / Accepted: 25.04.2023
Опубліковано / Published: 30.06.2023